

SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ TÜRK EKONOMİSİNİN NERESİNDE

Kadir DOĞAN

İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Laleli /İST.

ÖZET

Ülkemizde sahip olan geniş doğal kaynaklar, teknik, ekonomik ve sosyal yaşamdaki gelişmeler su ürünleri sektörünün gelişmesinde önemli rol oynarlar. Ülkemizde bulunan büyük potansiyele rağmen yeterli kadar yararlanılmadığı söylenemez. Ülke genelindeki ana iktisadi faaliyet kolları içerisinde tarım sektörü ve bu sektörün içerisinde yer alan su ürünleri sektörünün payı düşük ve yetersiz durumdadır.

Son yıllarda su ürünleri sektörüne yapılan yatırımlar sonucu bu sektörde önemli gelişmeler olmuştur. Su ürünlerinde kültür balıkçılığının ve avcılığının artması sonucu su ürünlerinin GSMH içindeki payı yıllar itibarıyla artış göstermiş fakat bu yeterli düzeyde olmamıştır. 1988 yılında %2.9 olan sektör payı, 1995 yılında 1988'e göre %64.4 artışla %4.5'e yükselmiştir. Su ürünleri sektörünün ülke ekonomisine sağladığı katma değerlerde de üretime paralel olarak artışlar kaydedilmiştir. Bu değerler de cari fiyatlarla 1988 yılında 654.7 Milyar TL, 1992 de 4.428.8 Milyar TL ye, 1995 yılında ise 51.615.7 Milyar TL'ye yükselmiştir.

Üretim faktörlerinden doğal kaynakların, emek, sermaye ve yatırımların iyi organize edilerek teknoloji ve bilgi birikimlerinden yeteri ölçülerde yararlanılması sonucu daha iyi gelişmeler sağlanacaktır.

GİRİŞ

Ekonomik çevre, insan ve ihtiyacın tatmin ve uyum sağladığı ortamdır. Bu çevre, doğal kaynaklardan başka, bireyin yaşamını sürdürmesi için tatmini gerekli zorunlu ihtiyaçlardan oluşmaktadır. Ekonominin objektif (somut) ve sübjektif (kişisel) iki yüzü olduğu açıktır. İnsan arzu ve ihtiyaçlarının sabit olmadığı, aksine zaman içinde genişlediği ve çeşitlendiği bir gerçektir.

İnsan ihtiyaçları temelde iki ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi mutlak ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçlar insanların neslini ve yaşamını sürdürebilmeleri için gerekli olanlardır. İkincisi ise nisbi ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaç ise daha iyi yaşam tarzını ifade eden, tam tatmini zor olan ihtiyaçtır.

Her ne adla anılırsa anılsın, bu ihtiyaçları sağlayan kaynaklar kıttır. Ekonomik açıdan sözü edilen bütün mal ve hizmetler, sayıları bakımından sınırlı olduğundan kıttır, yani nadirdir.

Bu açıklamalar ışığında iktisat dilinde kıt olan üretim kaynaklarından doğa, ülkemiz için diğer üretim kaynaklarına göre (emek, sermaye ve müteşebbis), üç tarafı farklı karakterlerde denizlerle çevrili, ülkeyi bir baştan bir başa kateden akarsular, göl, gölet ve barajlarıyla, su ürünleri üretimi bakımından oldukça önemli potansiyele sahiptir. Bu kaynakların verimli ve etkin bir biçimde kullanılması, ülkemiz protein ihtiyacının karşılanmasında olduğu gibi, ekonomiye kaynak ve istihdam katkıları açısından da önemlidir.

SU ÜRÜNLERİNİN EKONOMİK ÖNEMİ

Genel anlamda üretim ve istihdam sorunuyla karşı karşıya bulunan ülkemiz açısından sahip olunan tüm kaynaklardan etkin ve rasyonel bir biçimde yararlanmak ekonomik bir zorunluluktur.

8333 km'lik kıyı şeridi, akarsu, göl ve göletleriyle su ürünleri açısından geniş bir potansiyele sahip olan ülkemiz, bu kaynakları da en verimli bir şekilde kullanmak zorundadır. Su ürünlerinin ekonomiye katkıları şu şekilde sıralanabilir:

- İnsan beslenmesinde önemli bir protein kaynağı olarak bitkisel ve hayvansal besinler ve beslenme açısından taşıdığı önem,
- Bazı sanayilere hammadde sağlanması,
- Sektörde geniş istihdam olanakları bulunması.

- d) Yüksek ihracat potansiyeline sahip olması,
e) Avlama isleme ve taşımacılık gibi araç ve gereçlerin getirdiği teknolojik gelişme.

Yukarıda sayılan ekonomik nedenler, ülkemizin sahip olduğu potansiyelle birlikte değerlendirildiğinde konunun önemi ortaya çıkmaktadır.

Su Ürünleri sektörü, ülkemizde iktisadi faaliyetler arasında tarım sektörü içerisinde yer almaktadır. Tarım sektörü de kendi arasında; çiftçilik ve hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık (su ürünleri) olarak alt sektörlere ayrılmaktadır. Ülke ekonomimiz içerisinde tarım sektörü ve tarım sektörünün içerisinde yer alan su ürünleri sektörünün payı oldukça düşük ve yetersiz durumdadır. Ülkemizin su ürünleri potansiyelinin yüksek oluşu gözönüne alınırsa, bu konuda gerekli yatırım ve çalışmaların yapılması halinde ülke ekonomisi için daha önemli katkılarda bulunacaktır.

Ülke genelindeki ana iktisadi faaliyet kollarının Gayri Safı Milli Hasıla içindeki sektör payları Tablo I'de verilmiştir.

miktarı olarak değil, piyasa fiyatlarıyla değerlendirildiği tablodan da görüleceği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi içinde tarım sektörünün büyük bir ağırlığı görülmektedir.

1923 yılında, Tarım GSMH' nin %43.10'unu oluştururken, 1960 yılında %37.50'ye, 1995 yılında ise %14.40'a gerilemiştir. Sanayi sektörünün payı ise 1923 yılında % 10.60 iken, 1995 yılında %26.60'a yükselmiştir. Bu da ülkemizde tarım sektörünün yerini hizmet sektörü ve sanayi sektörünün aldığı göstermektedir. Tarım sektörünün insan beslenmesindeki önemi burada daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım ve su ürünleri sektörünün payı düşük oranlarda görülmektedir. Tarım sektörü içinde yer alan alt sektörler, çiftçilik ve hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri sektörünün GSMH içerisindeki payları ve değeri yıllar itibarıyla üretici fiyatlarına göre Tablo II' de cari fiyatlarla verilmiştir.

Tablo II' den görülebileceği gibi su ürünlerinin GSMH içindeki payı yıllar itibarıyla artış göstermiş fakat bu yeterli düzeyde olmamıştır. 1988 yılında %2.9 olan sektör payı, 1995 yılında 1988'e göre %64.4 artışla %4.5'e ulaşmıştır.

Tablo I. Gayri Safı Milli Hasıla Sektör Payları (Sabit Fiyatlarla)

Yıllar	Tarım Sektörü Payı %	Sanayi Sektörü Payı %	Hizmetler Sektörü Payı %
1923	43.10	10.60	46.30
1948	44.30	12.81	42.84
1960	37.50	15.70	46.80
1995	14.40	26.60	59.00

Kaynak: DİE İstatistik Göstergeler (1923-1995)

Gayri Safı Milli Hasıla (GSMH), bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal veya hizmetlerin toplam değerini gayri safı olarak açıklayan bir kavramdır. Söz konusu edilen mal veya hizmetler fiziki mik-

Türkiye su ürünleri üretimi potansiyeli açısından özellikle iç sular zenginliği yanında deniz ürünleri yetiştiriciliği alanında son yıllarda sağlanan gelişmeler sonucu ihracat konusunda önemli rekabet gücüne sahip olmuştur. Son yıllara kadar su ürünleri alt sek-

Tablo II. Tarım ve Su Ürünleri Sektörünün GSMH içindeki Yeri (Cari Fiyatlarla Milyar TL)

Yıllar	Toplam Değer	Çiftçilik ve Hayvancılık	% Payı	Ormancılık (Değer)	% Payı	Su Ürünleri (Değer)	% Payı
1988	22.302.8	20.278.3	90.9	1.369.7	6.1	654.7	2.9
1989	37.703.9	34.752.0	92.1	2.050.2	5.4	901.5	2.3
1990	68.692.0	63.640.6	92.6	2.902.5	4.2	2.148.9	3.1
1991	96.074.4	89.351.7	93.0	3.742.0	3.8	2.980.7	3.1
1992	163.826.6	149.508.1	91.2	9.889.6	6.0	4.428.8	2.7
1993	305.524.9	278.148.4	91.0	14.682.7	4.8	12.693.6	4.1
1994	598.168.7	553.282.5	92.4	19.330.1	3.2	25.556.0	4.2
1995	1.134.565.8	1.032.084.3	90.9	50.865.8	4.4	51.615.7	4.5

Kaynak: DİE İstatistik Göstergeler (1923-1995)

törüne tarım sektörü içinde gereken önemin verilmesi bu sektörün gerilemesine neden olmuşsa da özellikle 1992 yılından sonraki gelişmeler ümit verici olmuştur.

1988 yılında su ürünleri sektörünün katma değeri cari fiyatlarla 654.7 milyar TL iken, 1992'de 4.428.8 milyar TL'ye, 1995 yılında ise 51.615.7 milyar TL'ye yükselmiştir.

SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE EKONOMİK DEĞERİ

1. Su Ürünleri Avcılığı

Türkiye, su ürünleri üretimi bakımından 161 dünya ülkesi arasında 30'uncu, Avrupa ülkeleri arasında 6'ncı sırada yer almaktadır (Acara, 1992). Su ürünlerindeki artış 1960-70 yılları arasında % 7.2, 1970-80 yılları arasında % 8.7'lik artış trendi göstermiş, 1984-86 yılları arasında % 1.1'lik bir düşüş

yaşanmıştır. 1986-88 yılları arasında % 7.7'lik bir yükselme olmuş fakat 1989 yılında bir önceki yıla göre % 32.4, 1990 yılında ise % 15.8'lik bir düşüş yaşanmıştır. 1992 yılında tekrar bir yükselme olmuş, 1990 yılına göre % 15.24'lük artış, 1994 yılında ise 1992 yılına göre % 24.41'lik bir artış kaydedilmiştir. 1995 yılındaki üretim 706.305 tona ulaşmıştır (Tablo III).

Ülkemizdeki su ürünleri üretimi, iç su ürünleri ve deniz ürünleri olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde avcılık ile gerçekleştirilen toplam su ürünleri üretimimiz yıllar itibariyle miktar ve değer olarak Tablo IV de verilmiştir.

Ülkemizde su ürünleri üretiminde deniz kaynaklı üretimin payı 1995 verilerine göre % 90.5 gibi oldukça yüksek düzeyde iken, iç sular üretimi % 7.1 ile düşük bir seviyede kalmıştır. 1986 yılında toplam

Tablo III: Türkiye Su Ürünleri Üretiminin Dağılımı

Yıllar	Toplam Üretim (Ton)	Deniz Balıkları Üretimi (Ton)	Diğer Deniz Ürünleri Üretimi (Ton)	Tathsu Ürünleri Üretimi (Ton)	Kültür Balıklar Üretimi (Ton)
1985	578.074	519.911	12.691	45.471	-
1986	582.920	525.381	14.184	40.280	3.075
1987	627.913	562.697	20.156	41.760	3.300
1988	676.004	580.701	42.703	48.500	4.100
1989	457.116	361.770	48.159	42.833	4.354
1990	385.114	297.123	44.894	37.315	5.782
1991	364.661	290.046	27.379	39.401	7.835
1992	454.346	366.090	38.706	40.370	9.210
1993	556.044	453.123	48.908	41.575	12.438
1994	601.104	491.335	50.933	42.838	15.998
1995	706.305	576.343	63.372	44.983	21.607

Kaynak: DİE Su Ürünleri İstatistikleri (1995)

DİE Türkiye Ekonomisi, İstatistik ve Yorumlar, 1995

539.565 ton olan deniz kaynaklı üretim, 1991 yılında 317.425 tona düşmüş, 1994 yılında ise 532.268 tona, 1995 yılında 706.305 tona yükselmiştir. Bu üretim sonucu ülke ekonomisine sağladığı katma değer 1986 yılında 317.138 milyon TL, 1991 yılında 3.594.938 milyon TL, 1994 yılında ise 36.671.657 milyon TL'dir.

İçsu balıkları üretimi 1986 yılında toplam 40.280 ton ile ülke ekonomisine sağladığı katma değer 45.644 milyon, 1991 yılında 39.401 ton ile 307.409 milyon TL, 1994 yılında ise 42.838 ton ile 2.645.158

milyon TL olmuştur. 1995 yılında 44.983 ton olarak gerçekleşmiştir.

Su ürünleri avcılığında teknolojinin gelişmesi sonucu av araç ve gereçlerinde, tekne sayılarında ve niteliklerinde gelişmeler olmuştur. 1986 yılında balıkçı teknesi sayısı 8.661 adetten, 1994 yılında 8.846 adete yükselmiştir. Bu gelişmelerin sonucu balıkçı teknelerinin donanımı için yapılacak yatırım miktarı da artmaktadır. Örneğin, 1989 yılı itibariyle ağ dahil bir gırgır takımının maliyeti 1-4 milyar dolayındadır.

Tablo IV: Avcılık Yoluyla Elde Edilen Toplam Su Ürünleri Üretimi ve Değeri (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Deniz Balıkları Miktar Ton	Değer Milyon TL	Diğer Deniz Ürünleri Miktar Ton	Değer Milyon TL	İçsu Ürünleri Miktar Ton	Değer Milyon TL
1986	525.381	296.180	14.184	20.958	40.280	45.644
1987	562.697	435.673	20.156	49.288	41.760	73.406
1988	580.702	766.454	42.703	261.594	48.500	135.243
1989	361.770	833.329	48.159	217.950	42.833	115.320
1990	297.123	2.000.794	44.894	343.330	37.315	179.315
1991	290.046	3.391.950	27.379	202.988	39.401	307.490
1992	366.060	6.587.894	38.706	685.830	40.370	525.720
1993	453.123	-	48.908	-	41.575	-
1994	491.335	30.762.360	50.933	6.309.297	42.838	2.645.158
1995	576.343	-	63.372	-	44.983	-

Kaynak: DİE Türkiye Ekonomisi, İstatistik ve Yorumlar 1995
DİE Su Ürünleri İstatistikleri Acara, Su Ürünleri Ekonomisi, DPT

2. Su Ürünleri Yetiştiriciliği

Dünya su ürünleri üretiminin % 15'i yetiştiricilik yoluyla elde edilmektedir. Ülkemizde kültür yoluyla üretim % 2.6 düzeyinde olmuştur. 1986 yılında 3.075 ton olan kültür yoluyla üretilen su ürünleri, 1991 yılında 7.835 ton, 1994 yılında 15.998 tona, 1995 yılında 21.607 tona ulaşmıştır. Buradan da görüldüğü gibi kültür yoluyla su ürünleri üretiminde 1986 yılına göre % 19.2 gibi bir yükseliş trendi sağlanmıştır. Bu artışın

nedenleri, yetiştiricilik yapan işletmelerin çoğalması ve yeni yatırımların yapılmasıdır. Fakat bu sonuç, ülkemizde bulunan potansiyele göre yeterli değildir.

Tablo V'de kültür yoluyla elde edilen su ürünlerinin yıllar itibariyle toplam üretim miktarları ve cari fiyatlarla değeri verilmiştir.

3. Su Ürünleri Tüketimi

Globalleşen dünyamızda Türkiye'de şehirleşme ve sanayileşme ile kentsel yerleşimin artmasına, gelir düzeyinin

Tablo V: Kültür Yoluyla Elde Edilen Balık üretimi Katma Değeri

Yıllar	Toplam Ton)	Deniz Balıkları (Ton)	Değer Milyon TL	İçsu Balıklar	Değer Milyon TL
1986	3.0/5	35	105	3.040	3.224
1987	3.300	95	820	3.205	7.515
1988	4.100	135	2.700	3.965	12.560
1989	4.354	850	17.000	3.504	20.913
1990	5.782	1.434	29.190	4.348	66.741
1991	7.835	3.286	108.535	4.549	66.702
1992	9.210	2.525	112.985	6.685	132.445
1993	12.403	5.011	-	7.392	-
1994	15.998	8 733	1.828.730	7.262	1.062.390
1995	21.607	-	-	-	-

Kaynak: DİE Türkiye Ekonomisi, İstatistik ve Yorumlar 1995
DİE Su Ürünleri İstatistikleri 1994 DPT Acara, Su Ürünleri Ekonomisi

alışkanlığı ve dolayısıyla işlenmiş gıda sektörü de sürekli olarak gelişmektedir. İç pazar satışlarının artmasına ek olarak yüksek ve modern teknolojilerin kullanılmasıyla ihracat olanakları da sürekli olarak gelişmektedir. Kentleşmeyle beraber sosyo-ekonomik gelişmelerin sonucu olan gelir ve tüketim alışkanlıklarının değişmesine paralel olarak su ürünleri tüketim düzeyi de artmaktadır. Ancak bu artış bugünkü düzeyi ile de henüz istenilen seviyede değildir.

Ülkemizde kişi başına düşen su ürünleri tüketimi miktarı çok düşük seviyededir. Su ürünlerinin tüketimi daha çok kıyı bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Kişi başına düşen yıllık su ürünleri tüketimi, artan nüfusa bağlı olarak 1985 yılında 8.9 kg iken, 1988-90 ortalaması 6.7 kg, 1991 yılında ise 5.4 kg'a düşmüştür. 1994 yılında bu miktar üretimdeki artışa paralel olarak 8.1 kg'a yükselmiştir. Bu rakamlar, dünya ortalaması olan 13.3 kg'ın çok altında kalmıştır.

Ülkemizde su ürünlerinin % 80'inden fazlası insan gıdası olarak tüketilmektedir. % 20'ye yakın bir bölümüyse balık unu, balık yağı ve diğer amaçlarla kullanılmaktadır. Bu tüketimin % 75'i taze, % 4'ü dondurulduktan sonra ve % 2'si de işlenmiş olarak tüketilmektedir.

Su ürünleri tüketiminde bölgeler arası büyük farklılıklar vardır. Üretimin % 70'i Karadeniz bölgesinde tüketilip, geri kalan % 30'luk bölümü diğer bölgelerde tüketilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi toplam üretimin ancak % 2.04'ünü tüketmektedir.

Ülkemizde üretimden 1994 yılında 14.635 ton su ürünleri ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu miktar, toplam üretimin % 2.4'ünü oluşturmaktadır. Bu ihracatın ülke ekonomisine katkısı ise 1.485.116 milyon TL'dir. Aynı yılda toplam ithalatımız ise 25.695 tondur. Bu ithalat için ülkemizden çıkan paranın miktarı 638.268 milyon TL'dir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Su ürünleri sektörünün ekonomik değerlendirilmesi, ülke ekonomisine katkıları, toplanan bilgi ve verilerin sağlıklı olmasına bağlıdır. Sektörün ekonomik incelenmesinde ekonomik ve biyolojik etkenler beraberce dikkate alınmalıdır. Aksi halde büyük hatalar yapılabilir. Su ürünlerinde, ürünlerin esnekliği yalnızca ekonomik yönden

düşünüldüğünde ve herhangi bir devrede su ürünleri arzının esnek olmadığı kabul edildiğinde, fiyatı talep belirleyecektir. Eğer fiyat yeterli düzeyde yüksekse uzun dönemde üretici av teknesi teşvik edilmiş olacak, kısa dönemde ise ürün daha çok elastiki olacaktır.

Balıkçılığa ek bir girdi, ek bir gelir sağlamaz. Çünkü stokların biyolojik doğal üretimi sınırlıdır. Bu nedenle girdinin artması her ne kadar kısa dönemde gelir sağlarsa da uzun dönemde stoklarda azalma sağlayacağından geliri düşmeye neden olacaktır. Biyolojik etkenler ekonomik modele eklenince ürün fiyatlarındaki artış, arzın artması yerine azalmasına neden olur.

Su ürünleri, ekonomiye ve istihdama katkı sağlayacak bir sektördür. Bugün 300.000'den fazla aile geçimini su ürünleri ve yan sanayilerinden sağlamaktadır. Bu sayı, mevcut potansiyelin rasyonel bir biçimde değerlendirilmesi ve geliştirilmesiyle arttırılabilir.

Su ürünleri üretimi ile uğraşan nüfusun yaklaşık olarak % 65 kadarı küçük aile işletmeleri konumundadır. Türkiye'de kırsal nüfusun içerisinde su ürünleri üretimi ile uğraşan kesimin oranı % 3 düzeyindedir. Ülkemizde kültür balıkçılığı özellikle, alabalık, sazan, çipura, levrek yetiştiriciliği büyük ilgi görmektedir. Bu durum, önemli düzeyde hayvansal protein açığı olan ülkemiz için sevindirici bir gelişme olarak kabul edilebilir.

Kültür balıkçılığı, gelişmesi yanında bir takım sorunları da taşımaktadır. Bunların en önemlisi yem sorunudur. Entansif balık yetiştiriciliğinde girdilerin % 60-70'ini yem oluşturmaktadır Bu nedenle kültür balıkçılığında ucuz ve kaliteli balık üretiminin yolu, yemi en ekonomik şekilde kullanmaktır. Bundan başka, sektörün finansal ve teknolojik açıdan desteklenmesi, etkin bir örgütlenmenin oluşturulması, kooperatifleşmenin teşvik edilerek üretim alanlarında verimin korunması ve arttırılması ile otokontrolün sağlanması zorunluluk taşımaktadır.

Balıkçılık filosunun geliştirilerek güçlendirilmesi ve balıkçı gemilerinin ticari gemi inşalarında olduğu gibi yeni inşa edilecek balıkçı gemileri için de gemi yan sanayinin desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca balıkçılık filosunun desteklenmesi için filoya katılacak teşvik belgeli olarak inşa edilen gemi ithal yatırımlarından alman fonun kaldırılması gerekmektedir.

Gemi malzemeleri, motor, radar, sonar ve bunların yan parçalarının ithalinde muafiyetli olanlar için Katma Değer Vergisinin alınması, gemi inşacılara önemli maddi katkı sağlayacaktır. Balıkçı gemilerine indirimli mazot verilmesi, balıkçı barınaklarının yenilenmesi, devlet desteği ile gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir.

Su ürünlerinin fiyatlandırılması ve pazarlaması konuları da çok önemlidir. Su ürünlerinin bir kısmı liman ve iskelelerde, deniz kenarında, yöresel pazarlarda, meydanlarda, tabla ve sergi üzerinde kendiliğinden oluşmuş, bir organizasyona dayanmayan ve birbirine paralel olmayan satıcılar aracılığıyla pazarlanmaktadır. Bu şekilde yapılan satış miktarı, toplam satışın % 25 'ini oluşturmaktadır. Geriye kalan % 75 'lik kısım ise şahıs işletmeleri, şirketler, kabzımal larca, komisyoncular ve kooperatifler gibi organize edilmiş kurumlarca pazarlanmaktadır.

Pazarlamanın ve fiyatlandırmanın sağlıklı yapılabilmesi için satışların, balık hallerinde iyi bir organizasyon içerisinde müzayede şeklinde yapılmalıdır. Bu yöntemin uygulanabilmesi için pazarlama organizasyonunun iyi bir şekilde kurulması ve pazarlaması için gerekli tesislerin yapılmış olması gerekmektedir. Türkiye 'de müzavede yöntemi tam olarak uygulanmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, yeterli pazarlama tesislerinin olmayışı, değerlendirme olanaklarının sınırlı oluşu ve en önemlisi üreticilerin ekonomik güçsüzlüğü ve organizasyonculuk sonucu dayanışmanın olmamasıdır.

KAYNAKLAR

- Acara, A., 1992. DPT Su Ürünleri Ekonomisi, Üretim, Miktar ve Fiyat Değişimleri.*
Acara, A., 1993. DPT Su Ürünleri Ekonomisi, Üretim, Miktar ve Fiyat Değişimleri.
DİE, 1994. Su Ürünleri İstatistikleri.
DİE. 1923-1995. İstatistiki Göstergeler.
DİE, 1995. Türkiye Ekonomisi, İstatistik ve Yorumlar.
Doğan, K. Su Ürünlerinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Katkıları. Su Ürünleri Enformasyon